

## ՍՈՒՐԲ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

### Պաշտամունքը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ

Կը Հաւատանք Աստուծոյ, Հետեւաբար, կը պաշտենք զինք: զԱստուած պաշտել կը նշանակէ աղօթել իրեն: Պաշտամունքի ընթացքին, Աստուծոյ կը յայտնենք մեր խոր մեծաբանքը եւ նուիրումը Հաւատքով: Քանի որ բառեր եւ մտածումներ առանձինն չեն կրնար արտայայտնել ամբողջութիւնը մեր ունեցած սիրոյն եւ յարաբերութեան Աստուծոյ Հետ, Հայ Եկեղեցին, նման բոլոր քրիստոնեայ Հին եկեղեցիներու, կը պաշտէ ոչ միայն խօսքով այլ նաեւ ամբողջ մարմնով: Կը գործածենք մեր մարմինը եւ զգայարանները արտայայտելու Համար մեր Հաւատքը: Ունկ ծխելը, երկրպագելը, թափօրները, խոնարհիլը, ծնրադրելը, երգելը եւ այլն, մարմինը գործածելու ձեւեր են, որոնցմով կը յայտնենք մեր Հաւատքը: Պաշտամունքի գեղեցկութիւնը իր պարզութեան եւ կանոնաւորութեան մէջն է: Պաշտամունքի արարողութիւններուն լրի մասնակցելու Համար, պէտք է սորվինք այդ արարողութիւնները:

Պաշտել բառին անգլերէն բառն է «worship»: Պաշտել կը նշանակէ «ծառայել»: Աստուծոյ կը ծառայենք Հաւատալով, երբ կը կատարենք մեր նուիրումի պարտաւորութիւնները: Հաւատքը, յոյսը եւ սէրը կորիզը կը կազմեն մեր պաշտամունքին: Բարի գործերով վկայած եւ գերազանցած կ'ըլլանք մեր Հաւատքին մէջ Սուրբ Երրորդութեան՝ Հայր Աստուծոյ, Քրիստոս Աստուծոյ եւ Հոգին Սուրբ Աստուծոյ նկատմամբ: «Ինչպէս որ մեռած է մարմինը առանց Հոգիի, այնպէս ալ մեռած է Հաւատքը առանց գործերու» (Յակոբոս 3:26):

Սուրբ Պատարագը պաշտամունք է: Երբ Պատարագ կամ արարողութիւններ տեղի կ'ունենան խորանին վրայ եւ կամ եկեղեցւոյ այլ մասերուն մէջ, անոնք պարզ կատարումներ եւ կամ «ներկայացումներ» չեն, ինչպէս ոմանք կը խորհին: Անոնք աստուածապաշտութեան արարողութիւններ են որ կը մատուցուին քահանային կողմէ, ժողովուրդին լրի մասնակցութեամբ:

Տարբեր անուններ սուրբ Պատարագին Պատարագին կը տրուին զանազան անուններ ըստ պարագային եւ իմաստին:

- 1- Eucharist (Գոհարանութեան), յունարէն բառ, որ կը բացատրէ խորհուրդին պարագան:
- 2- Lord's Supper (Վերջին Ընթրիք), առիթը որուն ընթացքին Քրիստոս Հաստատեց Պատարագի խորհուրդը:
- 3- Communion (Հաղորդութեան), զայն ստացողին Հաղորդակցութիւնը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Հետ:
- 4- Sacrifice (Զոհ), Քրիստոսի խաչելութիւնը եւ մահը խաչին վրայ որպէս «զոհ»:
- 5- Badarak (Պատարագ), Հայերէն բառ, որ կը նշանակէ «զոհ» (Sacrifice):
- 6- Liturgy (Արարողութեան), Գոհարանութեան (Eucharist-ի) արարողութիւնը Արեւելեան Ուղղափառ եկեղեցւոյ մէջ:
- 7- Mass (Ընծայում/Մատուցում), Գոհարանութեան մատուցում Հռովմէական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ:
- 8- Blessed Sacrament (Սուրբ Ոորհուրդ) կամ The Sacrament (Ոորհուրդ), սրբագործում նշխարի Հռովմէական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ:

Սովորաբար, սուրբ Հաղորդութիւն (Holy Communion) եւ սուրբ Պատարագ (Holy Sacrifice) բառերը գործածական են Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, ակնարկելու Համար Divine Liturgy-ին:

### Սուրբ Հաղորդութիւնը խորհուրդ է

Սուրբ Հաղորդութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ եօթը խորհուրդներէն մէկն է: Որհուրդ է, քանի որ Քրիստոս Հաստատեց զայն: «Որհուրդ»-ին անգլերէն բառը "Sacrament" է: Որհուրդը ճշմարտութիւն մըն է որ մարդկային միտքը անկարող է ըմբռնել, որ պէտք է ընդունիլ Հաւատքով: Որհուրդները Հասկնալու Համար, պէտք է կարողանանք մտապատկերել որոշ բաներ:

Որհուրդի մը արարողական մասը «տեսանելի բաժինն է անտեսանելի շնորհքին»: Շնորհքը «գործութեան գերբնական պարգեւ մըն է կամ օգնութիւն մը, որ Աստուած կու տայ մեզի որպէս արդիւնք իր բարութեան եւ ողորմութեան, որպէսզի օգնէ մեզ մեր փրկութեան Հետապնդումին մէջ»:

### Հին զոհը եւ նոր զոհը

Հինը.- Քրիստոս վերջին Ընթրիքը կատարեց իր առաքելայնորուն հետ, տոնելով Պասքը կամ Տիրոջ Զատիկը: Զատիկը յիշատակումն է Իսրայելացիներուն ազատագրութեան օրուան, Եգիպտոսի մէջ իրենց գերութենէն: Ամէն ընտանիք պէտք էր մորթէր ընտրուած գառնուկ մը որպէս զոհ Տիրոջ գատկուան: Ըստ Աստուածաշունչին, իւրաքանչիւր Իսրայելացի ընտանիք, ազատագրութեան դէպքին պատահած օրը՝ առաջին Զատիկին, մորթուած գառնուկին արիւնը քսեց իր տանը սեմին իրրեւ նշան Տիրոջ, որպէսզի խնայէր իրենց անդրանիկները: Երբ Տէրը անցաւ Եգիպտոսի երկրէն, խնայեց այն մարդոց կեանքը, որոնց տունները ունէին արեան նշանը, եւ սպանեց անդրանիկները Եգիպտացիներուն, որոնք չարտօնեցին Իսրայելացիներուն ելքը Եգիպտոսէն: (Գիրք Ելից 12:1-20): Ահաւասիկ, կը տեսնենք թէ գառնուկին արիւնը գործածուեցաւ ազատելու համար մարդոց կեանքը:

Հին Կտակարանի օրէնքը կը պահանջէր կենդանիներ զոհել քաւութեան եւ հաշտութեան համար: Մովսէսի օրէնքին համաձայն, կենդանի մը կը մորթուէր որպէս «յանցանքի զոհ»: Անոր արիւնը կը թափուէր զոհասեղանին շուրջը: «Որովհետեւ ամէն մէկ մարմնի շունչը իր արիւնն է: Այդ արիւնը եւ տուած են մեզի՝ զոհասեղանին քաւելու համար ձեր մեղքերը, որպէսզի անոր արիւնով քաւուին ձեր մեղքերը»: (Դեւտացւոց 17:11): Այդ զոհը ամենէն սուրբ զոհն է: «Յանցանքի զոհը» նման է «մեղքի զոհին» (Դեւտացւոց 7:7):

Նորը.- Վերջին Ընթրիքի երեկոյան, Քրիստոս հաստատեց նոր ուխտ մը, նոր խոստում մը: Ան առաւ հացը, օրհնեց զայն, կտրեց եւ տուաւ զայն առաքելներուն, ըսելով, «Առէք, կերէք, այս է իմ մարմինս»: Տետոյ, առաւ բաժակը, զոհութիւն յայտնեց, տուաւ իր առաքելներուն եւ ըսաւ, «Ոմեցէք անկէ ամէնքդ ալ, որովհետեւ այդ է նոր ուխտի իմ արիւնս, որ կը թափուի շատերուն վրայ՝ մեղքերու թողութեան համար»: (Մատթէոս 26:28): Երբ Յովհաննէս Մկրտիչ տեսաւ Քրիստոսը, ըսաւ, «Ահա Գառն Աստուծոյ, որ կը վերցնէ աշխարհի մեղքը» (Յովհաննէս 1:29):

Ուրբաթ օր կէսօրին, Քրիստոս խաչուեցաւ: Ահաւասիկ, դարձեալ կը տեսնենք որ արիւն թափուեցաւ: Այդ արիւնը Քրիստոսի արիւնն էր որ զոհուեցաւ ազատագրելու համար մարդկութիւնը մեղքի գերութենէն:

Քրիստոս եղաւ զոհուող գառնուկը նոր ուխտի գատկուան: Պատարագով կը պահուի Քրիստոսի յիշատակը, ըստ իր յանձնարարութեան, երբ ըսաւ, «Ըրէք զայն իմ յիշատակս համար»: (Դուկաս 22:19):

Քրիստոսի զոհաբերութեան դրդապատճառը կը կայանայ հետեւեալ խօսքին մէջ. «Աստուած այնպէս սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ իր միածին Որդին տուաւ, որպէսզի ով որ հաւատայ անոր՝ չկորսուի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանքը. որովհետեւ Աստուած իր Որդին աշխարհ չորկեց որ ան դատէ աշխարհը. այլ որպէսզի աշխարհը անով փրկուի: Ով որ կը հաւատայ անոր՝ պիտի չդատապարտուի, իսկ ով որ չի հաւատար անոր՝ արդէն իսկ դատապարտուած է քանի որ չհաւատաց Աստուծոյ Միածին Որդիին անունին»: (Յովհաննէս 3:16-18):

### Հացի եւ գինիի գործածութիւնը

Պատարագի ժամանակ, պատարագիչ քահանան կը գործածէ անխմոր հաց (նշխար) եւ բաժակ մը անապակ գինի: Վերջին Ընթրիքին, Յիսուս գործածեց անխմոր հաց, ըստ Հին Կտակարանի օրէնքին (Ելից 12): Հետեւաբար, Հայ Եկեղեցին կը հետեւի այդ նոյն աւանդութեան, գործածելով անխմոր հաց՝ պատրաստուած քահանային կողմէ, ցորենի ալիւրի եւ ջուրի խառնուրդով (առանց թթմամորի): Այս երկու տարրերը, հացը եւ գինին, որպէսզի ըլլան Քրիստոսի ճշմարիտ մարմինը եւ արիւնը, անոնք պէտք է օրհնուին կամ սրբագործուին:

Հացին եւ գինիին սրբագործումը կը կազմէ կորիզը սուրբ Պատարագի խորհուրդին: Քահանային կողմէ արտասանուած «Այս է իմ մարմինս» եւ «Այս է իմ արիւնս» խօսքերը չեն ամրողջացներ հացին եւ գինիին սրբագործումը, առանց Սուրբ Հոգիին ներկայութեան:

Միայ պիտի ըլլայ ըսել թէ հացն ու գինին «կը ներկայացնեն» Քրիստոսի մարմինը եւ արիւնը: Սուրբ Կիրեղ Երուսաղէմացին (4րդ դար) ըսած է «Այն ինչ որ կը թուի թէ հաց է,

Հաց չէ, նուիրակ եթէ Համէն կը գիտնանք թէ է. այլ, Քրիստոսի մարմինն է»։ Հետեւաբար, Հացն ու գինին պէտք չէ նկատել սովորական նիւթեր, այլ «փրատ եւ ճշմարիտ» մարմինը եւ արիւնը Քրիստոսի։

Հայ եկեղեցին կ'աւուսցանէ թէ, Սուրբ Հոգիին իջնելը Հացին եւ գինին վրայ, օրհնութեան Համար, անհրաժեշտ եւ անքաժան մասը կը կազմէ Հաղորդութեան խորհուրդին։ Հետեւաբար, քահանան կ'աղօթէ խնդրելով Աստուծմէ որ օրհնէ Հացն ու գինին, Սուրբ Հոգիին միջոցաւ փոխելով զանոնք Քրիստոսի ճշմարիտ մարմինին եւ արիւնին։ Այս փոփոխութիւնը խորհուրդն է Պատարագին։

Սրբազործումէն ետք, Քրիստոսի մարմինը կը թաթխուի իր արեան մէջ, միացնելու Համար մարմինը արիւնին հետ։ «Թաթխելով պատառը՝ տուաւ Իսկարիովտացի Յուդային»։ (Յովհաննէս 13:26)։ Հայ եկեղեցւոյ մէջ, Քրիստոսի մարմինը եւ արիւնը իրարմէ անջատ չեն բախտիր, ինչպէս կ'ընեն ուրիշ եկեղեցիներ։ Քրիստոսի մարմինը եւ արիւնը, միացած, կը կազմեն սուրբ Հաղորդութիւնը, որ Հայ եկեղեցին կը բաշխէ Հաւատացեալներուն։

Երբ սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանանք, անոր մեծ կամ փոքր կտոր ըլլալը աննշանակ է, քանի որ բոլորն ալ կը ստանանք նոյն ճշմարիտ Քրիստոսը ամբողջութեամբ։ Քրիստոսի մարմինը եւ արիւնը յաւիտեական կեանք կը պարգեւէ Հաւատքով ճաշակողին։ «Ճշմարիտ, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, եթէ չուտէք մարդու Որդիին մարմինը, եւ չըմպէք անոր արիւնը՝ ձեր մէջ կեանք չէք ունենար։ Ով որ կ'ուտէ իմ մարմինս եւ կ'ըմպէ իմ արիւնս՝ յաւիտեական կեանք ունի. եւ ես վերջին օրը յարութիւն պիտի տամ անոր. քանի որ իմ մարմինս ճշմարիտ կեանքաւոր է եւ իմ արիւնս՝ ճշմարիտ ըմպելիք։ Ով որ կ'ուտէ իմ մարմինս եւ կ'ըմպէ իմ արիւնս՝ կը բնակի իմ մէջս եւ ես՝ անոր մէջ»։ (Յովհաննէս 6:54-57)։

### Սուրբ Պատարագի մասերը

Քրիստոսի երկինք Համբառնալէն ետք, առաքելայնոր Պատարագի խորհուրդը կը կատարէին Կիրակի օրեր (Գործք 10:9), շատ անելի պարզ եւ կարճ արարողութեամբ, քան ինչ որ մենք այսօր կը կատարենք։

Հայ եկեղեցւոյ ներկայ Պատարագի արարողութիւնը ձեւաւորուած է տարբեր պատարագներ օգտագործելով։ Անոնք են, Կապաղովկիայի Սր. Բարսեղի (4րդ դար) եւ Սր. Գիգոր Նազիանզացիի (4րդ դար), Կոստանդնուպոլսի Սր. Յովհաննէս Ոսկեբերանի (4րդ դար), եւ Հռովմէական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ (12րդ դար) պատարագները։

Հայ եկեղեցւոյ Պատարագը կարելի է բաժնել չորս մասերու։

#### 1. Պատրաստութիւն

Այս պատրաստութեան առաջին մասը, պատարագի քահանային զգեստաւորումն է։ Ան աղօթքով ինքզինք կը պատրաստէ մըտքով, մարմնով եւ Հոգիով, որպէսզի արժանի ըլլայ մատուցանելու Պատարագը։

Իսկ պատրաստութեան երկրորդ մասը, ընծաներուն, այսինքն, Հացին եւ գինիին պատրաստութիւնն է աղօթքներով, փակ խորանին ներսի կողմը։

#### 2. Ճաշու Ժամ

Ճաշու Ժամը Հաւատացեալներու Համախմբումն է պաշտամունքի Համար։ Եկեղեցւոյ պատմութեան կանուխ ժամանակներուն, այս արարողութիւնը կը բաղկանար Հին Կտակարանէ կատարուած ընթերցումներէ, սաղմոսներու երգեցողութենէ, քրիստոնէական հմտաբեր դաստիարակչական բացատրութենէ, աղօթքներէ եւ Հացի բեկանումէ, ի յիշատակ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի։ Գործք Առաքելոց գրքին մէջ այս Պատարագի արարողութիւնը նկարագրուած է այսպէս. «Եւ անոնք կը յարաւտելէին առաքեալներու վարդապետութեան, Հոգեկան Հաղորդութեան, Հացը բեկանելու եւ աղօթքներու մէջ»։ (Գործք 2:42)։ Այդ Համախմբումը եւ աղօթքները ինքնին կը կազմէին Պատարագի արարողութիւնը։ Այդ արարողութենէն ետք, Հաւատացեալներ կ'ունենային «ազապէ», որ կը նշանակէ «սիրոյ ճաշ»։

Շատեր կը խորհին թէ Հին առեւ Պատարագի արարողութիւնը կը սկսէր Ճաշու Ժամով (Synaxis), առանց պատրաստութեան բաժնի մը։ Պատարագի արարողութեան մանրամասն տեղեկութեան բացակայութիւնը բնաւ երբեք չի փառեր անցեալի մէջ պատրաստութեան մը գործադրութիւնը, թէկուզ պարզ եւ կարճ։

Տրամաբանական է ընդունիլ որ Հաւատացեալներ որոշ պատրաստութիւններ կը տեսնէին մասնակցելու Պատարագին: Բացի տեղի, անօթներու, Հացի եւ գինիի, եւ այլն, պատրաստութիւններէն, Հաւատացեալներ կը պատրաստուէին մարմնական մաքրութեամբ, առանձնական աղօթքներով, մտային եւ Հոգեկան մաքրութեամբ, ճաշակելու Համար Բրիստոսի մարմինը եւ արիւնը: Այս բոլորը Համաօր պէտք է նկատել ներկայ Պատարագի Պատրաստութեան բաժինին:

Պատարագի պատրաստութեան յատուկ բաժինին կարգաւորումով, եկեղեցին առիթ կու տայ որ Հաւատացեալներ ձերբազատուին իրենց առօրեայ աշխարտանքային եւ տնային զբաղումներէն, եւ աղօթքով պատրաստեն իրենց միտքը, սիրտը եւ Հոգին, արժանաւորապէս ճաշակելու Համար Բրիստոսի մարմինը եւ արիւնը: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է որ Հաւատացեալներ ներկայ գտնուին Պատարագի սկզբնաւորութեան, օգտագործելու իրենց տրուած առիթը, պատրաստելու իրենց անձերը սուրբ Հաղորդութեան:

Այսօր եւս, ծաշու ժամի ընթացքին, կը կարդացուին Սուրբ Գրային ընթերցումներ՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններէն: Պատարագի քահանան թափօրով կ'անցնի Ժողովուրդին մէջէն, խնկարկելով: Այսօր, այդ դաստիարակչական բացատրութիւնը (քարոզը), ընդհանրապէս, կը յետաձգուի Պատարագի վերջաւորութեան: Պատարագի այս բաժինն մէջն է որ Հաւատացեալներ, որպէս մէկ մարմին, կը դաւանին եւ կը յայտարարեն իրենց ճշմարիտ Հաւատքը Նիկիական Հանգանակին (Հաւատամքին) արտասանութեամբ, որ կը նկարագրէ էական սկզբունքները եկեղեցւոյ Հաւատքին: Ինչպէս գիտենք, Նիկիոյ Տիեզերական Ժողովն էր որ 325 (Յ.Բ.) թուականին խմբագրեց Նիկիական Հանգանակը:

Հաւատացեալներ պէտք է Հաւատան այն ինչ որ կը յայտարարուի, որպէսզի Հաւատքի նոյն եզրերուն (սկզբունքներուն) շուրջ միութիւն տեղի ունենայ: Հաւատքի յայտարարութիւնը ցոյց կու տայ թէ Հաւատացեալներ մէկ են՝ միացած:

### 3. Կանոն սուրբ Պատարագի

Այս երրորդ բաժինը, կեդրոնական մասը կը կազմէ Պատարագի արարողութեան: Հաւատքով միացած, Հաւատացեալ առղամներ

կ'ողջապաւորուին իրարու Հետ «սուրբ Համոյրով» (Ողջոյն տալով), բաժնելով իրենց սէրը որպէս եղբայրներ եւ քոյրեր, քանի որ Բրիստոս յայտնուած է իրենց մէջ: (Ա. Թեսալոնիկեցւոց 5:26):

Այս պահուն է որ Հացն ու գինին կը սրբազործուին, փոխակերպուելով կը դառնան Բրիստոսի ճշմարիտ մարմինը եւ արիւնը, ունենալով զօրութիւնը ներելու մարդոց մեղքերը, եւ պարգեւելու յաւիտենական կեանք: Այս պատճառով, Հաւատացեալներ մեծ ուրախութեամբ եւ փափաքելով կը մօտենան ստանալու սուրբ Հաղորդութիւն: Բրիստոս ըսաւ, «Ով որ կ'ուտէ իմ մարմինս եւ կ'ըմպէ իմ արիւնս» կը բնակի իմ մէջ եւ ես՝ անոր մէջ» (Յովհաննէս 6:57): Պատարագ (դո՛ւ) կը կոչուի, որովհետեւ Բրիստոս կը զոհուի մեզի Համար: «Քանի անգամ որ այս Հացը ուտէք եւ այս բաժակը խմէք՝ պատմեցէք Տիրոջ մահը մինչեւ որ ան գայ»: (Ա. Կորնթացւոց 11:26):

Սուրբ Հաղորդութեան ստացումը կը կատարուի շնորհակալութեամբ: Հաւատացեալներ իրենց ստացած օրհնութեան Համար կ'արտայայտեն իրենց զոհունակութիւնը երգելով զոհարանական երգեր: Այս պատճառով, Պատարագը կը կոչուի նաեւ Գոհարանութիւն:

Եկեղեցին կը Հաւատայ թէ, ոչ միայն ապրող Հաւատացեալներ, այլ նաեւ անոնք որոնք մեկնած են այս աշխարհէն ճշմարիտ Հաւատքով, մաս կը կաղմեն Բրիստոսի եկեղեցիին: Հետեւաբար, Պատարագի այս բաժինն մէջ կը յիշատակենք բոլոր Հաւատացեալները, մեռածները եւ ողջները, որպէս միացեալ մէկ մարմին: Հաւատացեալներ կ'աղօթեն նաեւ աշխարհի բոլոր բնակչութեան Համար, որպէսզի, Հաւատալով Յիսուս Բրիստոսի, ընդունին իրենց փրկութիւնը:

Հաւատացեալներ «ալելուիա» երգելով կը փառաւորեն Տէրը ցնծութեամբ, մարդկութիւնը փրկելուն Համար: Որպէս քրիստոնեաներ, մենք ուրախ ենք, քանի որ Բրիստոս կը բնակի մեր մէջ:

### 4. Արձակում

Պատարագը կը վերջանայ վերջին օրհնութեամբ: Քահանան կ'օրհնէ Հաւատացեալները, ըսելով, «Օրհնեալ ըլլաք Սուրբ Հոգիին շնորհներով, մեկնեցէք խաղաղու-

Թեամբ եւ Յիսուս Քրիստոս ձեր բոլորին Հետ պիտի ըլլայ: Ամէն»: Նախ քան արձակումը, քահանան կը կարդայ Հատուած մը չորս Աւետարաններէն մէկուն մէջէն, որպէսզի Հաւատացեալներ մեկնին եկեղեցիէն Տէր Յիսուս Քրիստոսի պատգամով:

Երբ Հաւատացեալներ կը մեկնին եկեղեցիէն, անոնց կը տրուի օրհնուած Հաց, որ կը կոչուի «մաս», այսինքն, մասնակցութեան բաժին: Այս «մաս»ը կը Թուի ըլլալ մնացորդացը Հին ատեն նշխար բաժնելու սովորութեան, եւ կամ մնացորդացը «սիրոյ ճաշ»ին, որ Հաւատացեալներ կ'ունենային Պատարագի արարողութենէն ետք:

### Ինչպէս մասնակցիլ Պատարագին

Պատարագին մասնակցիլ կը նշանակէ բաժին ունենալ կատարուած արարողութեան մէջ: Հաւատացեալներուն մասնակցութիւնը կը դառնայ կատարեալ եւ իմաստալից, երբ անոնք կը Հասկնան արարողութիւնը եւ ուշադրութեամբ կը Հետեւին անոր:

Հետեւեալ ցուցմունքները կ'օգնեն Հաւատացեալներուն, իրենց մասնակցութիւնը բերելու Պատարագին:

1. **Յաճախել եկեղեցի:** Առանց ներկայ գտնուելու, չենք կրնար մասնակցիլ Պատարագին: Մեր ներկայութիւնը կը զօրացնէ կապը քրիստոնեայ եղբայրներուն եւ քոյրերուն միջեւ: Մեր ներկայութեամբ կը ստրկինք միասին աղօթել որպէս միացեալ մէկ մարմին: Ան կը միացնէ Հարատացեալները իրենց Հաւատքին եւ սիրոյն մէջ: Եկեղեցի յաճախելը լաւագոյն կերպերէն մին է Հաշտուելու եւ Հաստատուելու լաւ յարաբերութիւն իրարու Հետ: Արարողութեան ներկայ գտնուելով կը ստրկինք յատուկ կերպերը խմբային աղօթքի:

Օրինակի Համար, «Աստուծոյ երկիրպագեցուք» խօսքը յաճախ կը կրկնուի արարողութեան ընթացքին: Երկրպագութեան ճշգրիտ ձեւն է, ինչպէս բառը ցոյց կուտայ, ծունկի գալով գետինը Համբուրել: Ընդունելի է նաեւ, մարմնի վերի մասը՝ մինչեւ մէջքը, դէպի առջեւ ծռել, գլուխը խոնարհեցնելով: Գլուխի թեթեւ շարժում մը բաւարար չէ իբր Աստուծոյ երկրպագութեան կերպ: Հաւատացեալներ լրիւ մասնակցած կ'ըլլան արարողութեան, երբ կը միանան եւ կ'երգեն երգ-չափաւորքին Հետ:

2. **Սերտել Պատարագը:** Սերտողութեամբ միայն կարելի է իմանալ իմաստը արտասանուած խօսքերուն: Կարգ մը բառեր եւ խօսքեր բացատրութեան կը կարօտին, որպէսզի մասնակցողներ կարենան Հասկնալ միտքը կատարելու՝ աղօթքներուն եւ երգերուն: Սերտելով, Պատարագի մասին կ'ունենանք ճշգրիտ Հասկացողութիւն:

3. **Աղօթել:** Հաւատացեալներ անձնա-կան աղօթքներով պէտք է Հաղորդակցին Աստուծոյ Հետ: Մինչ պատարագի քահանան կ'աղօթէ իրեն եւ բոլոր Հաւատացեալներուն Համար, Հաւատացեալներ պէտք է իրենք եւս յայտնեն իրենց սէրը եւ զգացումները ուղղակի Աստուծոյ: Նոյնպէս, պէտք է աղօթել իրարու եւ բոլոր մարդկութեան Համար, եւ ընդունիլ ու սիրել զիրար իբրեւ Աստուծոյ նոյն որդեգիր զաւակները: Աղօթելով, Հաւատացեալներ իրենք զիրենք Հոգեպէս կը պատրաստեն, արժանի ըլլալու Համար սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդին: Ահաւասիկ, աստեղ են Հաւատացեալին աղօթելու պարտականութիւնները:

Պատարագիչ քահանան սուրբ Հաղորդութիւնը բռնած իր ձեռքին մէջ, իր առանձնական աղօթքին մէջ այսպէս կ'ըսէ, «Շնորհակալ եմ քեզմէ, Քրիստոս Թագաւոր, որ արժանի ըրիր զիս՝ անարժանս, Հաղորդուելու քու սուրբ մարմինիդ եւ արիւնիդ: Այժմ, կ'աղաչեմ քեզի, Թող այս Հաղորդութիւնը դատապարտութիւն չըլլայ ինձի, այլ, ըլլայ մեղքերու Թողութեան, Հոգիի եւ մարմնի առողջութեան եւ ամէն առաքինի գործերու կատարումին Համար: Որպէսզի, ան սրբէ իմ շունչս, Հոգիս եւ մարմինս, եւ ընէ զիս տաճար եւ քնակարան ամենասուրբ Երրորդութեան»: (Պատարագամատոյց):

4. **Կարդալ Սուրբ Գիրքը:** Որքան լաւ իմանանք Սուրբ Գիրքը, այնքան աւելի դիւրաւ կարելի է ըմբռնել Պատարագի խորհուրդը: Եկեղեցւոյ խորհուրդները եւ արարողութիւնները աստուածաշնչական են, որովհետեւ, անոնք կազմուած են Սուրբ Գրքի խօսքերով եւ արտայայտուած մտքերով: Հետեւաբար, առանց Աստուածաշունչը իմանալու, կարելի չէ Հասկնալ իմաստը եկեղեցւոյ արարողութիւններուն:

5. **Հաղորդուիլ:** Պատարագին մասնակցիլ եւ սուրբ Հաղորդութիւն չստանալ կը նշանա-

կէ լրի չմասնակցիլ Պատարագին: Հաւատացեալներ ինքզինքնին հեռու պէտք չէ պահեն եւ չմերժեն ընդունիլ Քրիստոսը իրենց մէջ: Սխալ է այն կարծիքը թէ տարին հինգ մեծ տօներուն հաղորդուիլը բաւարար է: Ինչպէս որ մէկու մը ունեցած սէրը եւ ջերմութիւնը ուրիշի մը նկատմամբ կը յայտնուի յաճախակի անձնական յարաբերութեամբ, յաճախակի ալ, մենք կը պահենք եւ կը սնուցանենք մեր սիրոյ սերտ յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ, երբ, ըստ կարելւոյն, յաճախակի կը ստանանք սուրբ հաղորդութիւն:

### **Մեղքերու խոստովանութիւն - Զղջում**

«Մեղքերու խոստովանութիւն - Զղջում» կարգը մաս չի կազմեր Պատարագին: Սակայն, այն հաւատացեալը որ կը մօտենայ սուրբ հաղորդութիւն ստանալու, պէտք է ներում ստանայ իր մեղքերուն, նախ քան Հաղորդութիւն ստանալը:

Նախընտրելի է որ մեղքերու թողութիւնը կատարուի Պատարագի նախօրեակին կամ Առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, բայց ոչ Պատարագի ժամանակ: Ընդհանրապէս, այս կերպը չի գործադրուիր, դժբախտաբար: Երբ երկու քահանաներ ներկայ են եկեղեցւոյ մէջ, անոնցմէ մէկը, Առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, պէտք է կատար-

ըէ մեղքերու խոստովանութիւնը ժողովուրդին համար, որոնք կ'ուզեն հաղորդուիլ. իսկ, միւս քահանան կը կատարէ ժամերգութիւնը: Անյարմար է Պատարագը ընդհատել եւ կատարել մեղքերու խոստովանութիւն: Հաւատացեալներ, նախ քան Պատարագի մասնակցիլը, պէտք է բաւարար ժամանակ տրամադրեն խորհրդածելու, աղօթելու եւ ներում խնդրելու: Ընդունելի չէ եկեղեցի մտնել Պատարագի կէսին, եւ կամ մեղքերու խոստովանութենէն քանի մը վայրկեան առաջ, եւ մասնակցիլ ընդհանուրին համար կատարւած մեղքերու խոստովանանքին, եւ ստանալ սուրբ հաղորդութիւն:

Սրբազրեյու համար խոստովանութեան այս անտեղի կերպը, ուղիղ պիտի ըլլայ խոստովանութիւնը կատարել Առաւօտեան ժամերգութեան վերջաւորութեան, բայց Պատարագէն անմիջապէս առաջ: Այս սրբազրութիւնը թէեւ փոքր, սակայն կարեւոր, կը վերահաստատէ կարգապահութիւն մը մեր եկեղեցիէն ներս: Այս սրբազրութիւնը կը յաջողի երբ եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը եւ ժողովուրդը փափաքին կատարել զայն:

**Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան**